

devlet otoritesinin zayıflamasıyla atabeglerin birçoğu vasfisi veya nâibi bulundukları şehzadelerin yerine kendi adlarına hâkimiyetlerini icra etmeye başlamışlardır. Böylece atabeglerle anılan bir takım hânedanlar kurulmuştur.

Atabeglik Eyyûbîler'de ve Memlûkler'in ilk devirlerinde Selçuklular zamanındaki mahiyetini korumaktaydı. Bunu takip eden devirlerde ordu kumandanlığı şekline dönüştü. Hatta Memlûkler'in Halep ve Şam nâibliklerinde bunlara atabeg veya atabegül-cüyüşün yanı sıra beylerbeyi dahi denilmeye başlandı. XV. yüzyıla kadar önemini koruyan atabeglik müessesesi, bu yüzyılda eski önemini kaybederek üçüncü derecede bir makam haline geldi. Bunu takip eden yüzyıllarda ise atabegler askeri kumandalarla görevlerini de kaybederek saraylarda şehzadelerin mürebpleri ve öğretmenleri (lala) haline geldiler (ayrıca bk. LALA).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *et-Târîhu'l-bâhir fi'd-devleti'l-Atâbekiyye* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Tuleymât), Kahire 1963, s. 33 vd.; a.mlf., *el-Kâmil*, X, 643; XI, 101 vd.; Râvendî, *Râhatu's-sudûr*, I, 129; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşây*, II, 22, 23, 29; Ebû'l-Ferec, *Târîh*, I, 243; II, 351 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *Ze'îlû Târîhi Dimaşk* (nşr. H. F. Amedroz), Beyrut 1908, s. 213 vd.; *Azîmî Tarihi* (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler: h. 430-538) (haz. Ali Sevim), Ankara 1988, s. 25 vd.; Halil Edhem [Eldem], *Düvel-i İslâmiyye*, İstanbul 1927, tür. yer.; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 47 vd.; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsahlr Devleti Tarihi*, Ankara 1984, s. 24, 48, 73, 108, 111, 127, 137, 138; Erdoğan Mercil, *Fars Atabegleri, Salgurlular*, Ankara 1975; Coşkun Alptekin, *The Reign of Zangi, Erzurum 1078*; a.mlf., *Dimaşk Atabegliği*, İstanbul 1985; David Ayalon, "Studies on the Structure of the Mamlûk Army-III", *BSOAS*, XVI (1954), s. 58-59; Fuad Köprülü, "Ata", *İA*, I, 711-718; Cl. Cahen, "Atabak", *Et*² (Ing.), I, 731-732.

COŞKUN ALPTEKİN

ATABEGÜ'L-ASÂKİR

(bk. ATABEG).

ATABEK

(bk. ATABEG).

ATAERGİN, Zeki Ârif

(1896-1964)

Bestekâr, hânende ve hukukçu.

İstanbul'da doğdu. Asıl adı Sâlih Zeki ise de bestekâr Kanûnî Hacı Ârif Bey'in oğlu olduğundan Zeki Ârif ismiyle tanınmıştır. Annesi Hatice Huriye Hanım'

dır. İlk öğrenimini Beşiktaş'ta Akaretler'deki Âfitâb-ı Maârif Mektebi'nde, orta öğrenimini Vefa Sultânîsi'nde tamamladıktan sonra Mekteb-i Hukuk'a girdi. Burayı başarı ile bitirerek avukatlık, hâkimlik ve savcılık gibi görevlerde bulundu. 1952'de Fatih noteri tayin edildi. 3 Ocak 1964 Cuma günü vefat etti ve Karacaahmet'teki aile mezarlığına defnedildi.

Devrinin tanınmış hukukçularından olan Zeki Ârif Bey asıl şöhretini mûsiki sahasında kazanmıştır. İlk mûsiki derslerini babasından aldı. Daha sonra babasının delâletiyle, devrin "tavır sahibi" mûsikişinası Hacı Kirâmî Efendi'den fasıllar ve Lâmekânî Mustafa Efendi'den ilâhiler meşketmeye başladı. Okuyuşundaki hususi tavrın gelişmesinde Hacı Kirâmî Efendi'nin büyük tesir ve gayreti olduğunu bizzat kendisi söylemiştir. Ayrıca babası ile katıldığı çeşitli mûsiki toplantılarında Tanbûrî Cemil, Kemençeci Vasilaki, Üdi Nevres, Kaşıyanık Hüsameddin, Hâfız Şehîl Osman gibi zamanın ünlü sazende ve hânendelerini yakından tanıma imkânı buldu. Babasının vefatından sonra bestekâr Abdülkadir Bey (Töre) ile tanıştı. Kendi ifadesine göre bu tanışma hayatında bir dönüm noktası olmuş, Abdülkadir Bey'in yakın dostluk ve engin bilgisinden tam mânâsıyla istifade ederek mûsikide bir otorite haline gelmiştir. Bu arada Dârülmûsikî, ardından da Dârü'ttâ'lim-i Mûsikî icra heyetlerinde yer aldı. Daha sonraları bestekâr Sadî İşılay ile tanışan Zeki Ârif Bey, beraber devam ettikleri Haydarpaşa'daki Şehzade Ziyâeddin Efendi'nin köşkünde tertiplenen mûsiki toplantılarında Üsküdarlı Hoca Ziya'yı (Bestenigâr Ziya Bey) tanıdı ve bu toplantılardaki fasılların idarecisi olan Ziya Bey'den bilhassa gazel icrası ve makam seyirleri konularında faydalandı. İstifade ettiği mûsikişinaslar arasında Leon Hancıyan ve Mualim (Mızıkah) İsmâil Hakkı Bey de ayrıca

Zeki Ârif
Ataergin
(Alâeddin
Yavaşca
koleksiyonu)

zikredilmelidir. Böylece devrin hemen önde gelen bütün mûsiki üstatlarından çeşitli şekillerde faydalanarak başarılı ve kendine has okuyuşa sahip bir hânende ve usta bir kanun icracısı olduğu kadar yaptığı bestelerle de zamanın önemli bestekârları arasında yer aldı. Abdülkadir Töre, Hoca Ziya, Zekâizâde Ahmed Irsoy, Rauf Yektâ, Hikmet Hamdi Bey gibi mûsikişinaslardan da büyük teşvik gördü. Peşrev, saz semâisi, beste, ağır semâi, yürük semâi, şarkı, tevşih, durak ve ilâhi formlarında 200'ün üzerinde eser besteledi. Ayrıca resimle de amatör olarak uğraşmıştır. *Mâna Âlemi* adını verdiği bir rüya tabirleri kitabı hazırladığından bahsedilmekte ise de eserin bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 300-310; Mustafa Rona, *Ellî Yıllık Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 433-440; Rahmi Kalaycıoğlu, *Zeki Ârif Ataergin Külliyyatı Sayı 1 (Türk Musikisi Bestekârları Külliyyatı Sayı 6)*, İstanbul 1960; R. [Rıdvan] Lâle, "Üstad ve Maruf Bestekâr Zeki Ârif Bey", *TMD*, III/35 (1950), s. 9, 16-17; "Bestekâr Zeki Ârif Ataergin Vefat Etti", *MM*, sy. 191 (1964), s. 316; Orhan Nasuhioğlu, "Ölümünün 10. Yıldönümünde Bestekâr Zeki Ârif Ataergin", *MM*, sy. 296 (1974), s. 5-8; Alâeddin Yavaşca, "Zeki Ârif Ataergin", *Kök Dergisi*, sy. 7, İstanbul 1981, s. 9; a.e., sy. 8, s. 6, 31; a.e., sy. 9, s. 6, 30; Öztuna, *TMA*, I, 78-79.

NURİ ÖZCAN

ATÂİ, Nev'izâde

(ö. 1045/1635)

Daha çok

*eş-Şekâ'îku'n-Nu'mâniyye'*ye yazdığı zeyille tanınan Osmanlı âlim ve şairi.

İstanbul'da doğdu (Şevval 991/Ekim 1583). Sultan III. Mehmed devri kazas-kerlerinden tanınmış şair ve âlim Nev'î Yahyâ Efendi'nin oğludur. Önce babasından, daha sonra Kafzâde Feyzullah Efendi'den ders okudu. 1601 yılında Ahîzâde Abdülhalim Efendi'den mülâzım olarak tahsilini tamamladı. İstanbul kadısı Zekerîyyâ Yahyâ Efendi'nin yardımcısı 1605'te kırk akçelik Canbaziye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. 1608'de müderrisliği bırakarak kadılığa baş vurdu ve Lofça kadılığına gönderildi. Bir süre sonra kadılıktan alındı. 1610'da Baeski kadısı, ardından Varna, Rusçuk ve 1618'de Silistre kadısı oldu. 1620 yılını Tekirdağ, arkasından da Hezargrad kadılıklarına tayin edildi. Buradan azle-

dilince bir süre Tırnova ve Sahra kadılık-larının gelirleri kendisine verildi. 1624'te Tırhala kadılığına gönderildi. Manastır ve yeniden Tırhala kadılıkları yaptıktan sonra 1632'de Üsküp kadısı oldu. Üç yıl sonra azledilerek İstanbul'a döndü ve çok geçmeden yeni bir tayin beklerken vefat etti (Cemâziyelevvel 1045 / Ekim 1635). Mezarı Şeyh Vefâ Tekkesi hazîre-sinde babasının yanındadır. Ölüm tarihi *Keşfü'z-zunûn*'da 1044, *Tezkire-i Rı-zâ*'da 1046 olarak gösterilmiştir. Buna karşılık Şeyhî Mehmed'in *Vekâyi'u'l-fu-zalâ*'sında Cemâziyelevvel 1045, Muhib-bî'nin *Hulâsatü'l-eşer*'i ve Âsım'ın *Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr*'ında Cemâziyelâhir 1045 tarihleri verilmiştir.

Atâî, mâzül bulunduğu kısa süreler dışında ömrünü İstanbul'dan uzakta, Bal-kanlar'daki çeşitli kadılıklarda geçirmiştir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre gü-zel konuşan, nükteli ve alaycı bir insan-dır. Dedesi ve babası gibi o da tasavvu-fa yönelmiş ve Celvetiyye'nin kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî'nin müridlerinden olmuştur. Bursalı Mehmed Tâhîr'in bil-dirdiğine göre Aziz Mahmud Hüdâyî Tür-besi'nin kapısı üstündeki Arapça tarih kitâbesi onundur.

Eserleri. Atâî değişik konularda man-zum ve mensur pek çok eser vermiştir. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Divan*. Şey-hülislâm Yahyâ Efendi'ye ithaf ettiği di-vanı orta büyüklükte bir eserdir. Yazma nüshaları oldukça fazladır. Yalnız İstan-bul kütüphanelerinde on sekiz nüshası vardır. Manzume sayıları çok farklı olan bu nüshalar karşılaştırıldığında divanda mensur bir dîbâceden sonra bir mi'râ-ciye, otuz bir kaside, 303 gazel, iki mer-siye, dört muhammes, dört müseddes, bir muşşer, elli kıta, on üç rubâî, yirmi sekiz tarih ve yetmiş beyit bulunduğu görülür. Atâî orta derecede bir şair ol-duğundan şiirleriyle fazla tanınmamış-tır. Dili oldukça ağır ve külfetli olan şa-ir'in gazellerinde Fuzûlî, Nev'î ve Bâkî'nin etkileri görülür. 2. *Hamse*. Nizâmî'yi örnek alarak meydana getirdiği hamse-sinde Atâî'nin bu şaire bağlılığı sadece iki müseddesinin adlarında ve dış gö-rünüşlerindedir. Şair bu eserlerinde çok kullanılmış konular yerine yeni konuları ele almıştır. Yer yer mahallî hayatı, hal-kın yaşayış ve törelerini dile getirmiş, özellikle İstanbul'un değişik manzarala-rı ve güzelliklerini ortaya koymaya çalış-mıştır; hatta hikâyeler içinde bazı ger-çek olayları dahi anlatmıştır. Böylece mesnevilerine yerli unsurlar katarak İran

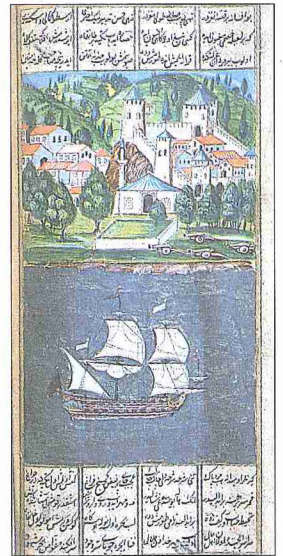
Nev'îzâde
Atâî'nin
Hamse'sinden
ilk sayfa
(Türk ve
İslâm
Eserleri
Müzesi,
nr. 1969)

mesnevi geleneğinden kurtulmayı dene-miştir. Hamse nüshalarına, *Hilyetü'l-ef-kâr* dışında divanı ile bir arada külliyyat halinde çokça rastlanmakta, tamamı ise Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 2650), İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 4013) ve Süleymaniye kütüphanelerinde (Esad Efendi, nr. 2872) bulunmaktadırlar. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan (nr. 1989) dört sütun halinde yazılmış nü-she ise tezhipli, minyatörlü ve çiçekli bir yazmadır. Yazmalarının çokluğu mesne-vilerinin sevilerek okunduğunu gösterir. Bundan dolayı da Atâî daha çok mesne-vi şairi olarak tanınmıştır. Atâî'nin ham-sesini oluşturan beş mesnevi şunlardır: I. *Âlemnümâ* (*Sâkinâme*). 1617 yılında "faülün faülün faül" kalıbıyla yazılan bu mesnevinin başında Atâî, Osmanlı şair-lelerinin kaside ve gazel vadisinde geçtik-leri İran şairlerinin mesnevide hâlâ üs-tün oldukları hususu tartışılırken Fâizî'nin ve diğer bazı şairlerin ısrarları üzeri-ne bu mesneviyi yazdığını söyler. *Âlem-nümâ* yirmi dört "bahis" içinde 1561 be-yitle Boğaziçi'nin ve hisarların güzellik-lerini anlatmakla başlar. Ardından bir iç-ki meclisinde sırasıyla sâkî, şarap, asma, küp, kadeh, sûrahi, pîr-i mugan, mey-hane, şarkıcı, gece, mum, sabah ve ba-har anlatılır. *Âlemnümâ*, *Hamse*'nin en çok tanınmış mesnevilerindendir. Yal-nız İstanbul kitaplıklarında kırktan faz-la nüshası vardır. II. *Nefhatü'l-ezhâr*. Atâî'nin 1625 yılında Nizâmî'nin *Mah-zenü'l-esrâr*'ına nazîre olarak "müftei-

lün müfteilün fâilün" kalıbıyla yazdığı bu mesnevi 3200 beyittir. Baştaki tev-hid, na't, mi'râciye gibi dinî şiirler ve eserin sunulduğu Sultan IV. Murad ile Şeyhülislâm Yahyâ hakkındaki kaside-lerden sonra mesnevi yirmi "fasl"a ay-rılmış, "nefha" ve "dâstân" başlıkları al-tında padişahlardan, aşktan, Anadolu-hisan'ındaki maskaralar, soğuk latife ya-panlar, âşıklar ve cömertlerden söz edil-miştir. *Nefhatü'l-ezhâr* dinî-ahlâkî ve öğretici bir eserdir. Arasına bazı küçük hikâyeler de serpiştirilmiştir. III. *Sohbe-tü'l-ebkâr*. Atâî'nin 1626 yılında Molla Câmî'nin *Sübhatü'l-ebrâr*'ından etkile-nerek "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıby-la yazdığı 3450 beyitlik bir mesnevidir. Eserin başında, bir kır gezintisinde dost-larının Câmî'nin eserini överek bunun Türkçe'ye çevrilmesi gerektiğini söyle-meleri üzerine bu mesneviyi yazdığını açıklar. Mesnevi kırk "sohbet" halinde düzenlenmiş, bunlarda aşk, ibadet, te-vazu, fazilet, çalışma, iyilik, bağlılık ve yalan gibi konular işlenmiştir. Yirmi seki-zinci sohbetinde de Nasreddin Hoca hikâ-yeleri anlatılmıştır. IV. *Heft Hân**. 1627 yılında Nizâmî'nin *Heft Peyker*'i örnek alınarak "feilâtün mefâilün feilün" kalı-bıyla yazılan mesnevi 2784 beyittir. *Heft Peyker*'de yedi ülkenin kızlarının anla-tıldığı hikâyeler burada yedi âşık tara-fından anlatılmıştır. İstanbul'da ansızın bir periye tutulan bir âşık gece gündüz yanıp yakılır, dardını ve sevgilisinin adı-nı kimseye açıklamaz. Kendisi gibi âşık olan yedi arkadaşı onu avutmak için sı-rayla yedi hikâye anlatırlar. Bu hikâye-ler Şam ve Edirne'de, Çin ü Mâçin'de, Gazne, Bağdat, Rey, Belh ve İstanbul'da

Nev'îzâde
Atâî'nin
Hamse'sinde
Durmuş
Dede
Tekkesi'ni
gösteren
bir minyatür
(Türk ve
İslâm
Eserleri
Müzesi,
nr. 1969, vr. 10*)

geçer. Hamsenin en tanınmış mesnevisi olan *Heft Hân* Turgut Karacan tarafından yayımlanmıştır (Atâî'nin *Heft-hân*'ı, *İnceleme-Metin*, Ankara 1974, XII + 349 s.). V. *Hilyetü'l-efkâr*. Hamsenin yakın zamanlara kadar ele geçmeyen bu mesnevisinin eksik bir nüshası ilk defa Agâh Sırrı Levend tarafından ortaya çıkarılmıştır (Atâî'nin *Hilyetü'l-efkâr*'ı, Ankara 1948). Sonradan üç eksik nüshası daha bulunan mesnevinin mevcut kısmında münâcât ve na't gibi başlangıç bölümleri yer almakta, asıl konu ile ilgili bölümler bulunmamaktadır. Ancak A. S. Levend bazı karinelere dayanarak bu mesnevinin Hüsrev ü Şîrîn konusunda kaleme alındığını ve bazı küçük hikâye ve menâkibelerden meydana geldiğini ileri sürmektedir. 3. *Hadâiku'l-hakâik* fi tekmileti's-Şekâik. Atâî'nin Üsküp kadısı iken 1634 yılında bitirdiği ve *Zeyl-i Şekâik* veya *Zeyl-i Atâî* diye de tanınan bu mensur eseri, Taşköprizâde'nin meşhur eş-Şekâ'îku'n-Nu'mâniyye adlı eserinin 965-1044 (1558-1634) yıllarını içine alan Türkçe zeylidir. Bu yetmiş altı yıllık sürede Osmanlı Devleti sınırları içinde yetişen şeyhler, ilim adamları ve şairler hakkında bilgi veren eser, kendisini 1730 yılına kadar zeyleden Şeyhî'nin *Vekâiyü'l-fuzalâ*'sıyla birlikte eş-Şekâ'îk'in en önemli zeyli olarak ilim tarihimizin ana kaynaklarından sayılmaktadır. Türkiye'de ve dış ülkelerde pek çok yazma nüshası vardır. İstanbul kütüphanelerindeki nüshaları Zahir Güvemli tarafından, tercüme ve zeyilleri ise Behcet Gönül tarafından (bk. Bibl.) tesbit edilen eser ay-

rica iki cildi bir arada İstanbul'da basılmıştır (1268). Bu neşrin tıpkıbasımı, Mecdî'nin *Şekâ'îk* tercümesi ve öteki yazma zeyillerle birlikte bir indeks ilâvesiyle 1989'da Abdülkadir Özcan tarafından yapılmıştır.

Atâî'nin bunlardan başka, bir kısım külliyyat nüshalarının sonunda, devrinde yaşayan bazı kişiler hakkında yazılmış 100 beyit kadar tutan *Hezliyyât*'ı (İÜ Ktp., TY, nr. 319), yarım kalmış bir *Siyer-i Veysî* zeyli, sekiz mektuptan oluşan bir *Münşeat*'ı (İÜ Ktp., TY, nr. 4097), ayrıca Kudûrî, Kâdîhan, Dürer gibi birçok fıkıh kitabında yer alan bazı görüşleri müellif ve kitap ismi vererek tenkit etmek üzere hazırlanmış *el-Ğavlül'l-hâsen fi cevâbi'l-ğavlî li-men* adlı Arapça küçük bir fıkıh kitabı (Râgıb Paşa Ktp., nr. 576) vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-es'âr*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1877, vr. 66^a; Atâî, *Zeyl-i Şakâik*, s. 496, 539; Riyâzî, *Tezkire*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 106^b; Muhibbî, *Ğulâsatü'l-eser*, IV, 263; *Kesfû'z-zunûn*, I, 724, 802; Seyyid Mehmed Rızâ, *Tezkire*, İstanbul 1316, s. 70; Âsım, *Zeyl-i Zübdetü'l-es'âr*, İÜ Ktp., TY, 2401, s. 41; Şeyhî, *Vekâiyü'l-fuzalâ*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2361, I, 4-7; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, s. 230; Muallim Nâci, *Esâmî*, İstanbul 1308, s. 410-411; *Sicill-i Osmânî*, III, 475; *Osmanlı Müellifleri*, III, 95; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 541-543; Brockelmann, *GAL*, II, 427; Agâh Sırrı Levend, *Atâî'nin Hilyetü'l-efkâr*'ı, Ankara 1948; *İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İstanbul 1959, II, 283; Turgut Karacan, *Atâî'nin Heft-hân*'ı, *İnceleme-Metin*, Ankara 1974; İsmet, *Tekmiletü's-Şakâik*, Giriş, s. V-VII; Zahir Güvemli, "Hadâ'îkü'l-hakâ'ik fi Tekmiletü's-Şakâ'ik", *Yeni Türk Dili*, VI, İstanbul 1938, s. 66; a.mlf., "Hadâ'îkü'l-Hakâ'ik fi Tekmiletü's-Şakâ'ik", İstanbul Kütüphanelerindeki Yazma Nüshaları", *Yeni Türk Yurdu*, VII, İstanbul 1939, s. 75-76; Behcet Gönül, "İstanbul Kütüphanelerinde Al-Şakâ'îk al-Nu'mâniya Tercüme ve Zeyilleri", *TM*, VII-VIII (1940-42), s. 136-168; Tunca Kortantamer, "XVII. Yüzyıl Şairi Atayî'nin Hamse'sinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Görüntüsü", *TİD*, I (1983), s. 61-105; Abdülkadir Karahan, "Nev'izâde Atâî", *İA*, IX, 226-228; J. Walsh, "Atâî", *Eİ²* (İng.), I, 732-733.

HALÜK İPEKTEN

ATÂİYYE

(العطائية)

Rifâiyye tarikatının
Muhammed Atıyye er-Rifâ'îye
(ö. VII/XIII. yüzyıl)
nisbet edilen bir kolu
(bk. RIFÂİYYE).

Nev'izâde
Atâî
divanından
bir sayfa
(Nuruosmaniye
Ktp., nr. 3776/5,
vr. 245*)

ATALAR KÜLTÜ

Özellikle ilkel dinlerde görülen
ata ve ecdat ruhlarına tapınma.

İnsanoğlunun soyundan geldiği kim-selere karşı tabii ve fitrî olarak her zaman duymakta olduğu saygı ve sevginin zaman zaman aşırı bir şekle dönüşmesi, ataları ölümlerinden sonra da çeşitli şekillerde yaşatma fikrini ve çabasını doğurmuştur. Öte yandan ruhların yaşamaya devam ettiğine inanılmakla birlikte bu yaşama keyfiyetinin bilinmemesi veya yanlış değerlendirilmesi, ilkin ölümlerin ruhlarından korkup çekinmeye, daha sonra da onlara tapınmaya yol açmıştır.

Atalar kültü ailenin ölmüş üyelerine karşı saygı, tâzim ve korkuyu ifade eder. Saygı ve tâzim esasen hayatta iken b yüküllere, yaşlılara, özellikle baba ve atalara karşı duyulan ilgi ve yakınlıktan kaynaklanır. Korku ise ata ruhlarının mekân ve zamana bağlı olmaksızın geriye döneceği, yaşayanlara zarar verebileceği inanç ve endişesinden ileri gelir. Her iki durumda da ata ruhlarının hayattaki insanlarla ilişkisinin devam ettiği inancı esastır.

Atalar kültünün paleolitik devreden kalma izleri vardır ve bu izler özellikle ilkel kabilelerde (en çok Afrika, Güney ve Doğu Asya, Okyanus adaları) yaygındır. Bu kabileler ölen atanın mânevî varlığının yeryüzünde kaldığına ve geridekileri olumlu veya olumsuz yönlerde etkileyebileceğine, ekinlerin ve hayvanların verimli olmasını, insan neslinin çoğalmasını sağlayabileceğine inanırlar; bu yüzden onlara yemek, meyve ve çeşitli hediyeler sunar, kurbanlar keser, adlarına ve anılarına büyük taşlar dikerler; heykeller ve maskelerle onları temsili olarak canlandırmaya çalışırlar.

Atalar kültünün en belirgin şekli Çin'de asırlar boyunca hâkim geleneklerden biri olarak sürdürülmüş ve daha sonra oradan Japonya'ya geçmiştir. Çin'de hal-kın ata ruhları için kurban sunup sunmadığı yolunda elimizde yeterli bilgi olmasa da geleneksel Çin aristokrasisi atalarının ruhlarının kaderlerini etkilediklerine, ceza ve mükâfat verdiklerine, kendi neslinden gelenlerden tâzim töreni ve itaat istediklerine inanırdı. Çin evlerinde özel bir dolapta veya bölmede muhafaza edilen atalara ait levhalar önünde belirli vesilelerle törenler yapılırdı. Atalara ait eşyanın bulunduğu bu dolap,